

KÜLTÜREL VARLIKLARIN YAŞATILMASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ¹

Mehmet KARPUZCU*

İSTANBUL FETİH CEMİYETİ DERNEĞİ – Dernek Başkanı

istfetihcemiyeti@ttmail.com

GİRİŞ

Kültür kavramının çok farklı açıklamaları ve tarifleri yapılmıştır. Bu yazıda “Bir milletin sanat ve fikir eserlerinin bütünü” olarak yapılmış olan tarif benimsenmiş ise de farklı fikir adamları ve sosyologlar tarafından yapılan tariflerin bazıları aşağıda verilmiştir:

C. Wisler, kültürü “ Bir halkın yaşama tarzıdır” şeklinde tarif etmiş,

E. Sapir, “Atalardan gelen maddi, manevi değerlerin tamamıdır” demiştir.

R. Thurnawald ise aşağıdaki tarifi vermiştir:

“Kültür, tavırlardan, davranış tarzlarından, örf ve adetlerinden, kıymet biçimlerinden (hükümlerinden), tesislerden ve teşkilatlardan meydana gelmiş ahenkli bir sistemdir.”

Ziya Gökalp’ın kültür tarifi ise şöyledir:

“Kültür (Hars) bir milletin dini, ahlaki, hukuki, adli, estetik, lisanî, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür.”

İlhan Ayverdi tarafından hazırlanan Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlükte ise kültür; “ Bir milletin inanç, fikir, sanat, adet ve geleneklerinin, maddi ve manevi değerlerinin bütünü” olarak tarif edilmiştir.

Görüldüğü gibi değişik ilim adamları tarafından yapılan tariflerin birbirinden çok farkı yoktur. Kültürü meydana getiren birçok faktör ve bileşen mevcuttur. Mimari, edebiyat, musiki, inanç, fikir, sanat bu bileşenlerden bazılarıdır.

Kültür, toplumlar tarafından üretilir ve tarihi süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılan bir olgudur. Dolayısıyla kültür, geçmişten geleceğe bir toplumun kimliğini oluşturur. Bu olguda zorlama yoktur. Bir milletin yarattığı edebiyat o milletin kültür birikiminin yansımasıdır. Kültürün geçmişten geleceğe taşınmasındaki önemi S. Ayverdi tarafından “ Fatih’in açmış olduğu kültür faaliyeti kendinden sonra da devam etmiş bulunsaydı belki de Osmanlı Devleti irfan ve medeniyet kıblesi olarak cihanın yüzünü kendine çevirmekte devam ederdi” şeklinde açıklanmıştır.

Kültürün değişik şekillerde tarif edilmesinin bir sebebi de her toplumun kendine has kültürünün olmasındandır. Kültür dinamik bir yapıya sahip olup cemiyetin fertleri tarafından oluşturulur ve toplum fertlerin oluşturduğu bu kültürden etkilenir.

Sivil Toplum Kuruluşları(STK), resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, sosyal, kültürel, çevresel vb. amaçlar için çalışan oluşumlardır. Vakıflar, dernekler, sendika ve meslek kuruluşları sivil toplum kuruluşlarının en önemli örnekleridir. Sivil toplum Kuruluşu fikri Avrupa’da 1945 yıllarında ilk olarak ortaya atılmışken bu tip kuruluşlar Türk toplumlarında çok eskiden beri vardır. Samiha Ayverdi’nin 2014 yılında neşredilen “Üç Günlük Dünya İçin” isimli 45. kitabında bu durum özellikle gönüllü kuruluşlarla kültür meselelerinin içiçeliğini kendine has üslûbuyla geniş bir

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur.

şekilde anlatmaktadır. Bu tespitlerden bazılarının burada zikredilmesinin gerektiğine inanarak nakletmekte fayda görüyorum. Selçuklu döneminde başlayan ve Osmanlı Döneminde olgunlaşan “Ahilik Teşkilatının” ilk sivil toplum kuruluşu olarak isimlendirilmesinin yanlış olmayacağı kanaatindeyim. Ayverdi, Ahilik müessesesinin prensiplerini tasavvuftan aldığını belirtir. Bu prensip “halka hizmetin Hakk’a hizmet” olduğu fikrini açıklar. Gönüllülük esasınınbu amaca dayanması gerektiğine inanıyoruz. Bu teşkilat vakti zamanında, kervan yolları üzerinde, hanlar, hamamlar, camiler, mescitler gibi amme hizmeti veren müesseseleri bu prensibin uygulanması olarak yaptırmış olsalar gerektir.

Osmanlı döneminde kurulan sivil toplum kuruluşlarının başında vakıf müesseselerinin geldiğini kimse inkâr edemez. Bumüesseseler batıda feodalizm zamanında kurulmuş olan şartlı vakıflardan çok farklıdır. Bu vakıfların çeşitliliği ve hizmet sahalarının çokluğu dudakları uçuklatacak niteliktedir. S. Ayverdi söz konusu kitabında bu müesseselerden bir kısmını “şifahane, hastane, aceze bakım yurtları, körhaneler, cüzamlılar tekkesi,dulhaneler,çocuk esirgeme ve büyütme yurtları, çeşmeler sebiller, şadırvanlar vb...” olarak sıralar ve vakıfların kurdukları bütün hayrat içerisinde külliyelerin ve kervansarayların ayrı bir yeri ve önemi olduğunu belirtir.

İSTANBUL FETİH CEMİYETİ

İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul’un fethinin 500. ve müteakip yıl dönümlerini kutlamak üzere kurulmuş ve 28.07.1950 tarih ve 3/11614 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Kamu yararına” çalışan bir dernek olarak kabul edilmiştir. Kurulduğu sırada derneğin fahri başkanı İstanbul Valisi ve Belediye Reisidir. Kurucuları arasında o tarihteki sanat, ilim, kültür, basın, bürokrasi ve iş dünyasından yüz otuz kadar önemli isim vardır.

I.1. Derneğin gayesi:

Önce her yıl 29 Mayıs’ta yapılan İstanbul’un Fethi Kutlamalarına katılmak, eski eser ve abidelerimizin korunması ve restorasyonu, tarihimiz ve coğrafyamız ve tercihan İstanbul, İstanbul kültürü, Fatih Sultan Mehmed ve İstanbul’un fethiyle ilgili araştırmalar yapmak ve yapılanlara destek olmak ve bunların sonuçlarını yayınlamak ve bu hususta yurt içi ve yurt dışında bulunan kuruluşlarla işbirliği yapmaktır.

I.2. Faaliyetleri:

Cemiyet, 29 Mayıs 1953’teki 500. Fetih yılı kutlamalarını Devlet ve Hükümet çapında organize etmiştir. Bu çalışmalar sırasında hâlâ önemini koruyan çeşitli araştırma eserleri hazırlatmıştır. Fethin 500. Yıl dönümünün birer hatırası olarak 12 yere mermer kitabe ve sütun dikilmiştir. Bu kitabeler Edirnekapı, Topkapı, Büyükada,Galata, Kasımpaşa, Eyüp’te, Cibali, Beyazıt,Halıcıoğlu, Balat,Ayasofya veUluabad Köyü’nde bulunmaktadır.

Kurulduğu tarihten itibaren kuruluş gayesine uygun olarak her yıl 29 Mayıs’ta İstanbul Valiliği, 1. Ordu ve İstanbul Belediyesi’nin işbirliği ile gerçekleştirilen İstanbul’un Fetih kutlamalarına bir temsilcisinin konuşması ile katılmakta idi. Ancak son senelerde bir kararname ile bu anma şekli kaldırılmıştır. Fakat, cemiyetimiz aynı günde veya haftada çeşitli konferans, sempozyum, konser ve sergiler tertip etmeğe devam etmektedir.

Dernek kuruluşundan itibaren çeşitli binalarda ikamet ettikten sonra 1961’de bugün de içinde bulunduğu Bayezid – Çarşıkapı’daki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi’ne taşınmıştır.

I.3. Enstitüler:

İstanbul Fetih Cemiyeti, çalışmalarını daha etkili, ayrıntılı ve süratli hale getirebilmek için bünyesinde dört enstitü kurmuştur.

1. İstanbul Enstitüsü:

Edebiyat ve Şarkiyat, Tarih, Müsbet İlimler, Moral İlimler, Şehircilik ve Mimari, Güzel Sanatlar olmak üzere yedi şubeden müteşekkil olan Enstitünün gayesi; “İstanbul’u tarih, ilim ve sanat bakımından tetkik etmek, araştırma ve çalışmalarının neticelerini muhtelif vasıtalarla neşretmek, bu hususta çalışan diğer ilim ve sanat müesseseleri ve teşekkülleriyle işbirliği yapmak, bu mevzularda hazırlanacak eserler için talimatnamesi gereğince mükafatlar tesis etmek” şeklinde özetlenebilir. İstanbul Enstitüsü’nün, çok değerli ili madamlarının makalelerini ihtiva eden ve 5 sayı çıkan bir yayın organı vardır.

2. Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi:

İstanbul şairi Yahya Kemal’in 1 Kasım 1958 tarihinde vefatı üzerine, İstanbul Fetih Cemiyeti’nin 07.11.1959 günkü toplantısında bir Yahya Kemal Enstitüsü kurulmasına karar verilmiştir. Yahya Kemal’in hayatı, şahsiyeti, fikirleri, sanatı, eser ve tesirleri üzerinde çalışmalar yapmakta olup bir de Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası neşretmiştir. Ayrıca şairin süreli yayınlarda bulunan şiirleri ve nesir yazıları toplanarak kitaplaştırılmış, şairin el yazılarıyla özel eşyaları toplanarak bir Yahya Kemal Müzesi kurulmuştur.

3. Türk Mûsikisi Enstitüsü:

Türk Musıkisi üzerinde araştırma yapmak üzere son yıllarda kurulmuştur.

4. Tarihi Türk Okçuluğu Enstitüsü:

Bu Enstitü târihi Türk okçuluğunu ihyâ ve araştırmalarda bulunmak üzere kurulmuştur ve bu hususta 19.yy. ortalarında yazılmış mühim bir eseri yayınlamıştır.

I.4. Yayınlar:

Derneğin diğer önemli faaliyet alanı ise 500. Yıl kutlamalarının devamı olarak yaptığı, yaptırdığı veya desteklediği ilmi araştırma ve buna bağlı yayınlardır. Kuruluşundan beri Fâtih, fetih, İstanbul, Türk tarihi, sanatı ve mimarisi, edebiyat ve hatıra alanında yüzün üzerinde birçoğu kaynak niteliğinde çok önemli eserler neşretmiştir.

İstanbul Fetih Cemiyeti yayınları üç ana başlıkta toplanabilir.:

a.Bunların ilki; “Mimari Kaynak Eserler”dir ki Osmanlı mimarisini ve bu mimariye ait eserleri, hem teknik, hem de kültürel özellikleriyle inceler. 6 ciltlik bu serinin son halkasını *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Devri [İstanbul]* teşkil etmiştir. Ayrıca devamının çalışmaları başlamıştır.

b.Mimari kaynak eser serisinin bir kolunu da *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri* oluşturur. Bu dört kitapla Avrupa’da Türk mimarisinin tarihi ortaya çıkarılmış olmaktadır. Ayrıca *Kırım ve Kuzey Azerbaycan’da Türk Eserleri ve 19. Asırda İstanbul Haritası* da Cemiyetin mimari sahadaki yayınlarından. Fethin 550. Yılına armağan olarak hazırlanan ve Alanya’daki Türk eserlerinin kitabelerini tek tek anlatan *Alanya Kitabeleri*de neşredilmiştir.

c.İstanbul Fetih Cemiyeti’nin kuruluş amacı ve asıl gayesi İstanbul ve İstanbul tarihi olduğu için Cemiyet yayınlarının ağırlık merkezini bu sahada yazılmış kültürel eserler oluşturmuştur. Bunları özet olarak söylersek:

İstanbul ve Fatih ve fetih araştırmacıları için büyük öneme sahip olan bibliyografik eser *İstanbul, Fatih, Fetih ve Fatih Devri Hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliyografyası*,

İstanbul kuşatmasını ve bu sıradaki hadiseleri gün gün anlatan Venedikli asilzade NicoloBarbaro’nun eseri *Konstantiniyye Muhasarası Ruznamesi* ve fethin Türk şahitlerinin en önemlisi tarihçi Tursun Bey’in eseri *Tarih-i Ebü’l-Feth*,Yine kutlu fethin 550. Yıl dönümü için hazırlanan ve fetih günlerinde Hıristiyan dünyasının iç yüzünü veren üç cildlikPertusi’nin*İstanbul’un Fethi* Cemiyetin diğer kültür yayınlardır.

Osmanlı Devleti'nde 1654-1693 yılları arasında cereyan eden olayları anlatan *İsa-zade Tarihi*, Merhum tarihçi Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'nun *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, *Vekayinüvis-Makaleler* ve *Ceşmizade Tarihi* adlı kaynak eserleri, İncicyan'ın kaleminden *18. Asırda İstanbul* ve *16. Asır tezkirecilerinden Latifi'nin*, *Evsaf-ı İstanbul*, İki ayrı devre ait olan ve İstanbul'daki vakıf eserleri inceleyen iki adet *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, [Tahrir Defteri'nin ilki 1546, ikincisi 1600 tarihlidir],

İstanbul Fetih Cemiyeti yayınlarının bir önemli bölümünü de İstanbul Şairi Yahya Kemal'in eserleri ve hakkında yazılanlar oluşturur.

Cemiyet 1961'den itibaren aziz şairin 4'ü şiir, 8'i nesir olmak üzere 12 kitaplık külliyyatının yanında, Yahya Kemal'in arşivinden istifadeyle bir *Yahya Kemal Albümü* neşretmiştir. Yahya Kemal'in dostu, Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi'nin kurucusu Nihad Sami Banarlı'nın *Yahya Kemal Yaşarken* ve *Yahya Kemal'in Hatıraları* isimli iki mühim eseri, Yahya Kemal'in tam bir monografisi olan ve sonunda şairin şeceresinin de yer aldığı *Yahya Kemal'in Hayatı*, Türk edebiyatın üzerinde en çok yazılan şairi Yahya Kemal hakkında 1960'a kadar kaleme alınmış yazıları içeren *Yahya Kemal Hakkında Yazılanlar I-II*, *Yahya Kemal'in Bestelenmiş Şiirleri* isimli eserler de cemiyetin Yahya Kemal neşriyatındandır. Bunun dışında çeşitli yıllarda neşredilmiş 4 adet *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* vardır. Cemiyet, Yahya Kemal'in Bestelenmiş Şiirleri [Kaset ve CD] isimli çalışmasıyla, güftesini şairin şiirlerinin oluşturduğu şarkıları Meral Uğurlu'nun sesinden dinleme imkanını da sağlamış bulunmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak gönüllülük esasına göre çalışan sivil toplum kuruluşlarına kültürel varlıkların yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması olgusunda, büyük görevler düşmektedir. Kâr ve menfaat gayesi gütmeyen ve resmi kuruluşlardan bağımsız olarak çalışan bu müesseseler topluma karşılıksız hizmet verirken "halka hizmetin Hakk'a hizmet" olduğunu düstur edinmelidir.

Kurulduğu günden beri mimaride, tarihte, dil ve edebiyat ve musikide büyük hizmetler üstlenen İstanbul Fetih Cemiyeti Derneği aynı heyecanla bu görevlerini sürdürmektedir. Araştırma ve neşriyatın yanı sıra panel, konferans, sohbet toplantıları, musiki çalışmaları yapmak suretiyle üstlendiği misyonunu artırarak başarı ile sürdürmektedir.